

ОЦІНКА СПЕЦСЛУЖБАМИ ЧЕСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ БЕЗПЕКОВОЇ СИТУАЦІЇ В КРАЇНІ ТА НАВКОЛО НЕЇ

Паливода В. О., *центр зовнішньополітичних досліджень НІСД*

Спецслужби Чеської Республіки проаналізували загрози та виклики національній безпеці країни протягом 2022–2023 рр. у контексті повномасштабного вторгнення Росії в Україну. Особливу увагу, як і в попередні роки, приділено діяльності розвідувальних органів РФ та Китаю.

Висновки

1. Попри жорсткі контррозвідувальні заходи, яких ужили країни НАТО після початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну, російська загроза залишається пріоритетною для національної безпеки Чехії.

2. Спецслужби Китаю і далі проводять активне проникнення в академічне середовище європейських країн, а також посилюють кібершпигунську діяльність, про що свідчить приклад Чехії.

26 жовтня 2023 р. Служба безпеки та інформації (далі – BIS¹) Чеської Республіки оприлюднила відкриту частину щорічного звіту про свою діяльність².

У вступному слові директор BIS бригадний генерал М. Куделка зазначив, що неспровокована агресія Росії проти України цілковито переформатувала безпекову ситуацію (особливо в Європі) та докорінно змінила погляди на РФ. Ризики, на які BIS і значна частина спецслужб євроатлантичної спільноти вказували кілька років тому, підтвердилися. Тепер немає сумніву, що ці застереження були виправдані та не перебільшені. Російсько-українська війна опосередковано не обійшла й Чехію: посилюються економічні проблеми, різко підвищилися ціни на енергоносії, зросла інфляція, у частині суспільства під впливом російської пропаганди проявилися радикалізаційні тенденції³.

¹ Акронім від назви чеською мовою – Bezpečnostní informační služba.

² Підготовка таких звітів відбувається на підставі положень закону «Про розвідувальні служби Чеської Республіки», прийнятого у 1994 р. Повний текст звіту з грифом «Таємно» надсилається президентові та прем'єр-міністру країни.

³ Концептуально оцінки BIS безпекової ситуації збігаються з оцінками Військової розвідки МО ЧР, аналогічний звіт якої було оприлюднено наприкінці вересня 2023 р.

Негативний вплив на суспільство частково вдалося компенсувати певними заходами. З країни вислано десятки російських дипломатів і представників адміністративно-технічного персоналу, більшість з яких було пов'язано зі спецслужбами РФ. Поступово збільшується оборонний бюджет, оновлюються стратегічні документи у сфері національної безпеки⁴.

Чехія стала одним з найважливіших та найактивніших партнерів України, до підтримки якої залучається не лише держава та приватний сектор, але й окремі громадяни у межах різних проєктів. BIS активно реагує на спроби порушити санкції щодо РФ, відстежує загрози, пов'язані з неконтрольованим поширенням зброї із зони конфлікту, протидіє операціям російських спецслужб на території країни.

Безпекові питання, пов'язані з війною Росії проти України, звісно, перебувають у центрі уваги BIS. Водночас спецслужба не випускає з поля зору решту сфер своєї компетенції, зокрема діяльність розвідок інших країн, серед яких усе більше домінує Китай.

Росія – найбільша загроза національній безпеці Чехії

Обмежені можливості щодо ведення розвідувальної діяльності з позицій дипломатичного представництва РФ у Чехії, а також вороже ставлення більшості суспільства, спричинене реакцією на вторгнення в Україну, змушує російські спецслужби вдаватися до використання інших форм прикриття. Крім того, співробітникам розвідки РФ усе складніше проводити особисті зустрічі з їхніми джерелами на території країн ЄС.

Однією з цілей операцій російських спецслужб є, зокрема, моніторинг і припинення діяльності антикремлівської опозиції на території Чехії. Із цією метою співробітники розвідувальних органів РФ та їхня агентура виявляють особливий інтерес до різного роду заходів, організованих неурядовими чи науковими установами, за участю емігрантів – противників путінського режиму.

Агресія РФ проти України також істотно вплинула на ситуацію навколо проросійського середовища в Чехії⁵: після її початку симпатії чеського суспільства до РФ були мінімальними, а активність проросійських активістів – маргінальною. Однак деякі з них не лише й далі підтримували дії Москви, інтенсивно поширюючи наративи прокремлівської пропаганди, але й перейшли до радикальніших форм, об'єднавшись з іншими антисистемними силами. Кульмінацією такого союзу стали антиурядові демонстрації, на яких виступали й проросійські активісти. Це зайвий раз стало підтвердженням того, що Москва використовує наявне соціальне напруження, намагаючись ще більше його посилити.

⁴ У червні 2023 р. була прийнята Стратегія безпеки Чеської Республіки.

⁵ На 2021 р. у Чехії проживало понад 44 тисячі росіян (з 2004 р. їхня чисельність там зростає втричі).

Війна в Україні створює нові можливості для російськомовної організованої злочинності в Чехії. Деякі представники цієї категорії криміналітету мають зв'язки зі спецслужбами РФ, що породжує ризик як їхньої безпосередньої участі в диверсійних діях⁶, так і виконання допоміжної ролі (для легалізації коштів, що надходять з України чи РФ, для обходу санкцій чи легалізації перебування небажаних осіб).

Китай – комплексна загроза для Чехії

Китай дедалі частіше використовує представників діаспори (хуацяо⁷), для отримання інформації та просування своїх інтересів, здійснюючи через них операції впливу⁸. Одним з основних завдань співробітників спецслужб і партійних функціонерів є формування позитивного іміджу КНР у світі, для чого вони налагоджують широкі контакти в журналістських колах.

Китай і далі вів боротьбу з емігрантськими опозиційними групами (які він називає «П'ять отрут») за допомогою закордонних поліцейних дільниць. Наразі жодних незаконних чи потенційно ризикованих ознак у їхній діяльності в Чехії не зафіксовано, але спецслужби КНР можуть використати ці структури як інструмент примусової репатріації.

Представники КНР також під виглядом наукового співробітництва активно встановлюють контакти з деякими представниками академічного середовища для збирання політичної інформації, яку Пекін може використати в розвідувальних цілях або в пропагандистських заходах⁹. Особливо непокоять візити чеських науковців до Китаю, де їх можуть завербувати спецслужби, – ті надають перевагу встановленню оперативних контактів зі своїми джерелами на власній території. Є ризик використання китайських технологій стратегічно важливими підприємствами, зокрема пов'язаними з критичною інфраструктурою.

Понад те, Китай становить загрозу для Чехії з погляду торгівлі чутливими товарами (включно з новими та революційними технологіями), передачі ноухау та зворотного інжинірингу¹⁰. BIS зафіксувала спроби КНР придбати компанії-

⁶ У жовтні та грудні 2014 р. на складах боєприпасів біля с. Врбетичі у східній частині Чехії відбулася диверсія, організована російською військовою розвідкою (не виключено, що саме за сприяння кримінальних елементів). Завдані збитки оцінюють у сотні мільйонів крон. Ліквідація наслідків вибухів тривала до жовтня 2020 р. Найімовірніше, диверсія мала на меті зрив постачання боєприпасів в Україну.

⁷ Хуацяо – вихідці з Китаю, які живуть в інших країнах. До них належать як громадяни КНР, які за кордоном перебувають тимчасово, так і нащадки китайських емігрантів, які мають громадянство країни проживання. У традиційній китайській свідомості громадянство не має вирішального значення, набагато важливішим є походження предків.

⁸ За даними на 2018 р., у Чехії проживало майже 8 тисяч етнічних китайців (переважно, у столиці країни).

⁹ Із 26 закладів вищої освіти Чехії – 14 співпрацюють з Китаєм. За останні роки кількість китайських аспірантів у Чехії виросло вп'ятеро.

¹⁰ Зворотний інжиніринг – процес дослідження та аналізу структури, функціонування й деталей складників об'єкта, системи або пристрою з метою виявити його внутрішню організацію, принципи роботи та створення документації.

виробники аеронавігаційного обладнання та електронних мікроскопів, які можна використовувати для виробництва мікрочипів.

Російське вторгнення в Україну спонукало Китай посилити свій інтерес до Європи та активізувати свою кібершпигунську діяльність у регіоні. У Чехії ці зусилля набули форми фішингових атак, які подеколи було спрямовано на державні установи. Потім зловмисники використовували мережі деяких із цих установ, намагаючись видати себе за їхніх співробітників. Посилення загрози кібершпигунства стосувалося також головування Чехії в Раді ЄС, під час якого країна стала об'єктом підвищеної уваги з боку спецслужб КНР.

Поширення дезінформації та конспірологічних теорій

У дезінформаційному середовищі переважали наративи, пов'язані з війною в Україні. Після початку російського вторгнення в Україну тема COVID-19 утратила увагу ЗМІ, а активісти цього середовища повернулися до своїх попередніх тем: підтримка РФ, критика США, ЄС і НАТО. Через незначну кількість проросійськи налаштованих громадян Чехії дезінформатори зосередилися на пов'язуванні війни в Україні з соціально чутливими темами (зростання цін на енергоносії та харчові продукти, надання фінансової та матеріальної підтримки українським біженцям).

Наратив про так звану українізацію чеської держави став об'єднуючою ланкою для дезінформаційних вебсайтів. Вони звинувачували уряд у тому, що його увагу нібито зосереджено лише на допомозі біженцям з України, а інтересами громадян своєї країни він нехтує. Дезінформатори, намагаючись охопити якнайширші кола суспільства, зображували Чехію як несuverенну державу, влада якої діє на користь інтересів інших держав.